

Glazbeno stvaralaštvo i stvaralaštvo pokretom i plesom u radu s djecom s teškoćama u razvoju

Arić, Elizabet

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:882605>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU
ODSJEK ZA GLAZBENU UMJETNOST
SVEUČILIŠNI DIPLOMSKI STUDIJ GLAZBENE PEDAGOGIJE

ELIZABET ARIĆ

**GLAZBENO STVARALAŠTVO I STVARALAŠTVO POKRETOM I
PLESOM U RADU S DJECOM S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: Izv. prof. dr. sc. Tihana Škojo

Sumentor: Izv. prof. art. Vuk Ognjenović

Sadržaj

SAŽETAK.....	4
SUMMARY	5
UVOD	6
1. DJECA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU	7
2. UTJECAJ GLAZBE NA RAZVOJ DJETETA.....	13
2.1. Utjecaj glazbe na kognitivni razvoj.....	13
2.2. Utjecaj glazbenoga obrazovanja na socijalni i emocionalni razvoj.....	14
3. MOGUĆNOSTI ORGANIZIRANE GLAZBENE PODUKE I RADA S DJECOM S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU	15
3.1. Početnički solfeggio	15
3.2. Glazbene radionice	16
3.3. <i>Odgoj s glazbom</i>	17
4. STVARALAŠTVO	19
4.1. Glazbeno stvaralaštvo.....	20
4.2. Dječje glazbeno stvaralaštvo	21
5. POKRET I PLES.....	26
5.1. Fizički pokret.....	26
5.2. Ples	28
5.3. Uloga plesa i pokreta u cjelovitom razvoju djeteta	30
5.4. Poticanje kreativnosti kroz pokret i ples	31
6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	35
ZAKLJUČAK	42
LITERATURA	43

SAŽETAK

Prema dosadašnjim istraživanjima koja su se odnosila na djecu s teškoćama u razvoju jasno se vidi da su takva djeca u većoj mjeri uključena u sve aktivnosti koje im pruža nastava i škola. Imaju jednaka prava na aktivno sudjelovanje u svim nastavnim aktivnostima kao i svi ostali učenici, ali uz individualizirane sadržaje i metode rada koje su u skladu s njihovim sposobnostima, mogućnostima i preferencijama. Djeca danas imaju razne mogućnosti učenja o glazbi, kroz različite glazbene aktivnosti, glazbene radionice i sl. Glazba je postala sastavni dio svakodnevice pa bi zbog njezine dobrobiti za pojedinca i njegovoga funkcioniranja u društvu kvalitetno glazbeno obrazovanje trebalo biti dostupno svima.

Stvaralaštvo je aktivnost koja nam pruža neke nove i originalne proizvode. Osim originalnosti, stvaralaštvo je još i kreativnosti, fluentnost i fleksibilnost. Samostalnim stvaralaštvom učenike potičemo na stvaranje nečeg novog i jedinstvenog. Stvaralaštvo, u kojem učimo o glazbi i upoznajemo se s njom, zovemo glazbeno stvaralaštvom. U glazbenom stvaralaštvu potičemo djecu na kreativnost i samostalno izražavanje kroz glazbu. Glazbeno stvaralaštvo se kod djece javlja vrlo rano, stoga ga je bitno pravilno usmjeravati, razvijati i s vremenom izoštravati. Uz glazbeno stvaralaštvo upoznat ćemo se i sa stvaralaštvom kroz pokret i ples. Pokret i ples pripadaju domeni neverbalne komunikacije, a mogu biti iznimno korisni u razvoju djece s teškoćama i uvelike im pomoći u pomicanju osobnih granica.

U ovom će diplomskom radu biti prikazano istraživanje kojemu je cilj ispitati mišljenja učitelja o aktivnostima glazbenog stvaralaštva i stvaralaštva pokretom i plesom u radu s učenicima s teškoćama u razvoju.

Ključne riječi: učenici s teškoćama, stvaralaštvo, glazbeno stvaralaštvo, stvaralaštvo pokretom i plesom

SUMMARY

According to previous research related to children with developmental difficulties, it is clear that such children are more involved in all the activities provided by teaching and school. They have an equal right to actively participate in all educational activities, just like other students, but with the individualization of content and teaching methods tailored to their abilities, capabilities, and preferences. Today, children have various opportunities to learn about music through different musical activities, music workshops, and similar. Music has become an integral part of everyday life, and because of its benefits for individuals and their functioning in society, quality music education should be equally accessible to everyone.

Ingenuity is an activity that provides us with new and original products. In addition to originality, ingenuity also involves creativity, fluency, and flexibility. Through independent creative work, we encourage students to create something new and unique. The ingenuity through which we learn about and become familiar with music is called musical ingenuity. In musical ingenuity, we encourage children to express themselves creatively and independently through music. Musical ingenuity in children appears very early, so it is essential to properly guide, develop, and refine it over time. Along with musical ingenuity, we will also explore ingenuity through movement and dance. Movement and dance belong to the domain of non-verbal communication and can be extremely useful in the development of children with difficulties, significantly helping them to push personal boundaries.

This thesis will present research aimed at examining teachers' opinions on musical ingenuity activities and ingenuity through movement and dance when working with students with developmental difficulties.

Key words: students with disabilities, creativity, musical creativity, creativity through movement and dance

UVOD

Prema dosadašnjim spoznajama iz prakse, učenici s teškoćama, u većoj su mjeri uključeni u sve aktivnosti koje im pružaju nastava i škola. Imaju jednako pravo na aktivno sudjelovanje u svim nastavnim aktivnostima, kao i svi ostali učenici, ali uz individualiziranje sadržaja i metoda rada sukladno njihovim sposobnostima, mogućnostima i preferencijama.

Glazbeno stvaralaštvo kod učenika budi kreativnost, posebice je korisna za djecu s teškoćama u razvoju jer se kroz kreativno izražavanje oni osjećaju slobodni, zadovoljniji i ispunjeniji. Ovakav kreativni oblik izražavanja uz glazbu proizlazi iz glazbene percepcije, a očituje se i u drugim oblicima komunikacije. Glazbeno stvaralaštvo odnosi se prvenstveno na stvaranje pojedinaca najčešće s namjerom da se stvori određeno glazbeno djelo koje će predstavljati zatvorenu cjelinu sa svojim početkom, sredinom i krajem. U prva tri razreda djeca najspontanije izražavaju svoje doživljaje i percipirane karakteristike zvuka kroz kreativno kretanje, veselje i ples. Glazbene aktivnosti u odgojno – obrazovnim ustanovama više su usmjerene na reprodukciju usvojenih pjesmica, brojalica, igara s pjevanjem i drugim oblicima glazbenih aktivnosti, dok je glazbeno stvaralaštvo oblik koji je manje zastupljen u nastavi, a uvelike potiče kreativnost i estetski potencijal djeteta. Glazbeno stvaralaštvo trebalo bi biti zastupljeno u što većem broju djetetovih aktivnosti i u što raznovrsnijim oblicima, a to se danas zanemaruje.

Glazbenim stvaralaštvom potičemo učenike na kreativnost i u njima budimo ljubav prema glazbi jer njime spoznaju kako glazba može biti jednostavna i kako ju i oni sami mogu stvoriti. Glazba je postala sastavni dio svakodnevice pa bi zbog njezine dobrobiti za pojedinca i njegovoga funkcioniranja u društvu kvalitetno glazbeno obrazovanje trebalo biti dostupno apsolutno svima.

1. DJECA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Djeca s teškoćama u razvoju su djeca koja odstupaju od prosječnog razvoja i koja pripadaju skupini djece s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama (Erdeš, 2017). Svako se dijete tijekom svoga razvoja susreće s manjim ili većim teškoćama čiji uzrok može biti povremen ili privremen. Međutim, kod neke djece te teškoće ostaju trajne te ako na adekvatan način obrazovno i odgojno ne djelujemo, neće se događati pozitivni pomaci u njihovom stanju. Zbog različitih nedostataka ili poremećaja u tjelesnom i/ili psihičkom razvoju, takvoj je djeci nužno osigurati posebne i prilagođene programe, bilo da je riječ o odgojno-obrazovnim programima u školskoj sredini ili u nekim drugim ustanovama gdje, na primjer, dijete aktivno provodi slobodno vrijeme u svrhu razvijanja novih i poboljšanja već usvojenih vještina (Erdeš, 2017).

„Djeca s teškoćama u razvoju su djeca s trajnijim posebnim potrebama, a odnose se na urođena i stečena stanja organizma, koja prema svojoj prirodi zahtijevaju poseban stručni pristup kako bi se omogućilo izražavanje i razvoj sačuvanih sposobnosti djeteta i time što kvalitetniji daljnji odgoj i život“ (Mikas, 2012, 207).

Balaž (2014) navodi kako djeca s teškoćama ulaze u krug djece s posebnim potrebama i ona zahtijevaju specifičan i poseban tretman i potpuni angažman odgojitelja. Djeca s teškoćama u svakodnevnom životu nailaze na mnoge izazove te kao rezultat toga njihova egzistencija i napredovanje mogu biti izuzetno teški. Često im se ne posvećuje dovoljno pažnje jer su još uvijek suočena s neznanjem i predrasudama okoline te je potrebna veća posvećenost pravima djece s teškoćama u razvoju i njihovoj budućnosti.

Prema pravilniku MZOS (2015) djecu s teškoćama u razvoju dijelimo u sedam kategorija:

1. Oštećenja vida
2. Oštećenja sluha
3. Oštećenja jezično-govorne-glasovne komunikacije i specifične teškoće u učenju
4. Oštećenja organa i organskih sustava
5. Intelektualne teškoće
6. Poremećaji u ponašanju i oštećenja mentalnog zdravlja
7. Postojanje više vrsta teškoća u psihofizičkom razvoju

1. Oštećenja vida

Oštećenje vida je svako stanje vida koje otežava izvršavanje neke aktivnosti u svakodnevnom životu (Sudar, 2015). Oštećenja vida su sljepoća i slabovidnost. Sljepoćom, u smislu potrebne edukacije na Brailleovu pismu, smatra se nesposobnost čitanja slova ili znakova veličine Jaeger 8 na blizinu (MZO, 2021, prema Arić).

Prema pravilniku MZOS (2015) sljepoća se dijeli na:

- potpuni gubitak osjeta svjetla (amauroza) ili osjeta svjetla bez projekcije svjetla ili s projekcijom svjetla
- ostatak vida na boljem oku uz najbolju moguću korekciju do 0,02 ili manje
- ostatak oštine vida na boljem oku uz najbolju moguću korekciju od 0,02 do 0,05 ili ostatak centralnog vida na boljem oku uz najbolju moguću korekciju do 0,25 uz suženje vidnog polja na 20 stupnjeva ili ispod 20 stupnjeva
- koncentrično suženje vidnog polja oba oka s vidnim poljem širine 5 do 10 stupnjeva oko centralne fiksacijske točke.

Slabovidnošću se smatra oština vida na boljem oku s korekcijskim staklom od 0,4 (40 %) i manje (MZO, 2021).

Prema pravilniku MZO (2021) slabovidnost se dijeli na:

- oštrinu vida na boljem oku uz najbolju moguću korekciju od 0,1 do 0,3 i manje
- oštrinu vida na boljem oku uz najbolju moguću korekciju od 0,3 do 0,4

2. Oštećenje sluha

Gubitak sluha koji je veći od 93 decibela smatra se gluhoćom.

Prema pravilniku MZO (2021) gluhoću dijelimo na:

- gubitak sluha bez usvojene vještine glasovnog sporazumijevanja
- gubitak sluha s usvojenom vještinom glasovnog sporazumijevanja

Naglušost je oštećenje sluha od 26 do 93 decibela na uhu s boljim ostacima sluha i kada je glasovni govor djelomično ili skoro potpuno razvijen (MZO, 2021).

Prema pravilniku MZO (2021) naglušost dijelimo na:

- lakše oštećenje sluha od 26 do 40 decibela na uhu s boljim ostacima sluha u govornim frekvencijama, a pod prirodno povoljnim uvjetima slušanja spontano je usvojen glasovni govor bez značajnih odstupanja
- umjereno oštećenje sluha od 41 do 60 decibela na uhu s boljim ostacima sluha u govornim frekvencijama, a prije oštećenja sluha usvojena je vještina glasovnog sporazumijevanja
- teže oštećenje sluha od 61 do 93 decibela na uhu s boljim ostacima sluha u govornim frekvencijama, a spontani razvoj glasovnoga govora značajno je otežan, zbog čega je potreban sustavan rehabilitacijski rad na razvoju slušanja i govora te usvajanju jezika.

Djeca s oštećenjem vida mogu biti uključeni u sve glazbene aktivnosti: aktivnosti pjevanja, slušanja, sviranja i stvaralaštva. Potrebno je prilagoditi strategije poučavanja za djecu s oštećenim sluhom putem smanjenih ili nekih drugačijih oblikovanih zahtjeva vezanih za nastavne sadržaje koji se usvajaju auditivnim putem. Djecu s oštećenim sluhom nastavnik mora smjestiti na mjesto bliže njemu te treba voditi računa da cijelo vrijeme, dok priča, bude okrenut prema učeniku i da u isto vrijeme ne priča i ne zapisuje na ploču. Također, nastavnik je taj koji treba voditi brigu o slušnom aparatiću te mora pratiti nosi li ga i jesu li mu baterije pune (Gjokaj, 2019, prema Arić, 2023).

3. Oštećenja jezično-govorne-glasovne komunikacije i specifične teškoće u učenju

Djecu s oštećenjem jezično – govorno – glasovne komunikacije možemo podijeliti u dvije skupine: djecu s poremećajem glasa kod kojih su visine, kvaliteta, glasnoća, rezonancija ili trajanje glasa neprimjereni i na djecu s poremećajem govora kod kojih se prisutni artikulacijski poremećaji, mucanje i brzopletost. Strategije poučavanja potrebno je provoditi uz individualizirane didaktičko-metodičke metode i postupke. Teškoće u učenju neurološki su poremećaji koji imaju utjecaj na jednu ili više značajki psiholoških procesa koji su ključni za korištenje govornog jezika. U nastavi Glazbene kulture učenike s teškoćama u učenju lako se može uključiti u aktivnosti glazbenog stvaralaštva i glazbenih igara, ali i u aktivnosti slušanja i sviranja (Gjokaj, 2019, prema Arić, 2023).

Prema pravilniku MZO (2021) dijelimo ih na:

- poremećaji glasa
- jezične teškoće
- poremećaji govora
- komunikacijske teškoće

Prema pravilniku MZO (2021) specifične teškoće u učenju su:

- čitanje (disleksija, aleksija)
- pisanje (disgrafija, agrafija)
- računanje (diskalkulija, akalkulija)
- specifični poremećaj razvoja motoričkih funkcija (dispraksija)
- mješovite teškoće u učenju
- ostale teškoće u učenju

4. Oštećenja organa i organskog sustava

Djeca s oštećenjem organa i organskog sustava su sva ona djeca koja pate od prirodnih ili stečenih oštećenja, deformacije ili anomalije funkcije organa i organskog sustava. Potrebno ih je provoditi kroz različite strategije poučavanja. Prilagoditi sadržaj aktivnosti u kojima oni zbog motoričkih sposobnosti ne mogu sudjelovati. Nastavnik Glazbene kulture je taj koji treba više inzistirati na aktivnostima slušanja glazbe i pjevanja (Gjokaj, 2019, prema Arić, 2023).

Prema pravilniku MZO (2021) takva oštećenja dijelimo na:

- oštećenja mišićno-koštanoga sustava
- oštećenja središnjega živčanog sustava
- oštećenja perifernoga živčanog sustava
- oštećenja drugih sustava (dišni, srčanožilni, probavni, endokrini, koža i potkožna tkiva, mokraćni, spolni)

5. Intelektualne teškoće

U ovu kategoriju možemo smjestiti djecu kojima je znatno otežano uključivanje u socijalni i društveni život. Strategije poučavanja potrebno je provoditi kroz prilagodbu programa, ali i kroz prilagodbu didaktičko – metodičkih postupaka koji su povezani s područjem mišljenja, percepcije, patnje, itd. Nastavnik je taj koji ih uspješno može uvesti u aktivnosti u kojima će pojednostaviti glazbene igre uz pokret, uz slušanje glazbe, uz pjevanje, itd. (Gjokaj, 2019, prema Arić, 2023).

Prema pravilniku MZO (2021) intelektualne teškoće dijelimo na:

- lake intelektualne teškoće zbog kojih treba, radi postizanja odgovarajućega socijalnog funkcioniranja, osigurati primjerene uvjete za osposobljavanje. Kvocijent inteligencije približno je u rasponu od 50 do 69
- umjerene intelektualne teškoća zbog kojih treba, radi postizanja djelomičnoga socijalnog funkcioniranja, osigurati primjerene uvjete za osposobljavanje u zadovoljavanju jednostavnih radnih aktivnosti. Kvocijent inteligencije približno se kreće u rasponu od 35 do 49
- teže intelektualne teškoće zbog kojih treba, radi zadovoljavanja najjednostavnijih osnovnih osobnih potreba, komuniciranja s okolinom i obavljanja najjednostavnijih radnih aktivnosti, osigurati primjerene uvjete za rehabilitaciju, njegu i pomoć. Kvocijent inteligencije približno se kreće u rasponu od 20 do 34
- teške intelektualne teškoće zbog kojih treba, radi zadovoljavanja najjednostavnijih osnovnih osobnih potreba, komuniciranja s okolinom i obavljanja najjednostavnijih radnih aktivnosti, osigurati primjerene uvjete za rehabilitaciju, njegu i pomoć. Kvocijent inteligencije približno se kreće u rasponu od 0 do 19.

6. Poremećaji u ponašanju i oštećenja mentalnog zdravlja

Ova vrsta teškoće kod učenika očituje se kroz oštećenje intelektualnih, emocionalnih ili socijalnih funkcija. Takvu je djecu potrebno provoditi kroz podršku didaktičko – metodičkih postupaka koji će im omogućiti lakšu usmjerenost prema aktivnostima u nastavnom procesu. Na nastavi Glazbene kulture potrebno ih je uključiti u što više aktivnosti glazbenog stvaralaštva koje će im omogućiti kretanje, ali i kroz koje će istovremeno nešto i naučiti (Gjokaj, 2019, prema Arić, 2023).

Prema pravilniku MZO (2021) takve poremećaje dijelimo na:

- organski, uključujući simptomatski mentalni poremećaj
- poremećaji raspoloženja
- neurotski poremećaji, poremećaji vezani uz stres i somatoformni
- shizofrenija, shizotipni i sumanutni poremećaji
- poremećaji iz autističnoga spektra
- poremećaji aktivnosti i pažnje
- poremećaji u ponašanju i osjećanju

7. Postojanje više vrsta teškoća u psihofizičkom razvoju

Djeca s više vrsta teškoća imaju primjerene uvjete školovanja i osposobljavanja. Na temelju utvrđenih teškoća potrebno je planirati glazbene aktivnosti, ali u isto vrijeme poštujući utvrđene glazbene zadatke i načela humanistički orijentirane nastave (Gjokaj, 2019, prema Arić, 2023).

Prema pravilniku MZO (2021) prisutnost više vrsta i stupnjeva teškoća promatra se kroz tri razine:

- postojanje više vrsta i stupnjeva teškoća u psihofizičkom razvoju koje uključuju teškoće iz dvije ili više skupina koje su predviđene u Orijentacijskoj listi vrsta teškoća
- postojanje više vrsta teškoća koja uključuje jednu od njih izraženu u stupnju predviđenom Orijentacijskom listom vrsta teškoća i jednu ili više onih koje nisu izražene u stupnju određenom ovom listom, ali njihovo istodobno postojanje daje novu kvalitetu teškoća
- postojanje više vrsta teškoća koje uključuju dvije ili više njih, od kojih ni jedna nije izražena u stupnju određenom Orijentacijskom listom vrsta teškoća, ali njihovo istodobno postojanje zahtijeva primjerene uvjete za školovanje i osposobljavanje.

2. UTJECAJ GLAZBE NA RAZVOJ DJETETA

Suvremena tehnologija omogućila je istraživanja koja snimanjem moždane aktivnosti prilikom procesiranja glazbe daju novu spoznaju o glazbi i ljudskom mozgu. Postoje razni načini učenja i vježbanja koji potiču razvijanje posebnih glazbenih vještina te će oni imati izravan utjecaj na razvoj mozga, a zatim i na preferiranje pristupa rješavanju glazbenih zadataka te na stjecanje vještina koje se uvelike mogu ostvariti u drugim područjima. Kod djeteta uključenog u glazbeno obrazovanje pojavljuje se porast sinapsi u različitim dijelovima mozga: na području lijeve hemisfere one se aktiviraju prilikom identifikacije melodijskih fraza, desna hemisfera visoko je uključena u percepciju boje zvuka i promjene u visini tona, a lijevo precuneus-cuneus područje aktivno je tijekom obrade zadataka diskriminacije visine tona. Donedavno vođene su rasprave o tome postoji li razlika u strukturalnom smislu mozga kod djece koja bira učenje glazbe i kod one koja to ne žele, i jesu li, kada se uoče te promjene u mozgu, one uzrokovane dugotrajnim glazbenim aranžmanom. Suvremena istraživanja nisu utvrdila ranije postojanje takvih razlika u mozgu djece koja su imala želju svirati neki instrument u dobi od 5 do 7 godina. Međutim, dokazano je da glazbena obuka utječe na promjene u mozgu te se zbog toga može govoriti o uzročno – posljedičnim vezama između glazbene obuke i razvoja mozga (Nikolić, 2017).

2.1. Utjecaj glazbe na kognitivni razvoj

Zanimanje za povezanost glazbe i kognicije proizlazi iz dvaju nezavisnih područja istraživanja. Prvo područje fokusirano je na kratkoročne učinke pasivnog slušanja glazbe, dok je drugo područje fokusirano na istraživanja vezana uz pitanje ima li glazbena obuka popratni učinak poboljšanja na neglazbena područja kognicije. Veza između glazbe i kognitivnog funkcioniranja istražuje se s aspekta utjecaja same glazbene obuke na poboljšanje u neglazbenim kognitivnim sposobnostima. Za djecu koja su takvoj vrsti podučavanja bila izložena kroz duži vremenski period, ono ne predstavlja problem i za njih su jedinstvena. Učenje glazbe uključuje duga razdoblja usmjerene pozornosti, svakodnevno vježbanje, čitanje nota, pamćenje dužih glazbenih cjelina, učenje o različitim glazbenim strukturama, progresivno ovladavanje tehničkim vještinama i konvencionalno vođenu ekspresiju emocija u izvođenju. Takva kombinacija iskustava u velikoj mjeri može imati pozitivan utjecaj na kognitivno funkcioniranje, posebno tijekom djetinjstva kada je mozak naročito pod utjecajem sredine. Glazbeno obrazovanje potiče i ohrabruje djecu da postanu aktivniji sudionici u osobnom učenju koje se smatra ključnim za postizanje akademskog uspjeha. Ako aktivan glazbeni angažman

poboljšava pozitivan pogled na vlastiti uspjeh, onda ono može biti preneseno i na druga područja učenja te može trajno pojačati motivaciju. Smatra se da je motivacija jedan od ključnih čimbenika uspješnosti djece u školi i da je usko povezana sa samopercepcijom sposobnosti, samoučinkovitošću (self-efficacy) i željom za postignućem (Nikolić, 2017).

2.2. Utjecaj glazbenoga obrazovanja na socijalni i emocionalni razvoj

Djeca predškolske i rane školske dobi, koja su bila uključena u neku vrstu glazbenog programa, kao što su: pjevanje, plesanje, sviranje, itd., u većoj su mjeri spremna na suradnju te su pokazala bolje rezultate na testovima empatije. Djeca koja nisu imala glazbenu poduku, nisu pokazala dobre rezultate na testu empatije te nisu bila spremna na suradnju. Grupno muziciranje kod djece može pridonijeti disciplini, timskom radu, osjećaju postignuća, samopouzdanju, osjećaju pripadnosti, osjećaju odgovornosti, socijalnom razvoju i samopoštovanju. Sudjelovanje u grupnom muziciranju uvelike doprinosi socijalnom razvoju te ima tendenciju zasnivanja socijalnog odnosa. Takvo muziciranje povezuje pojedinca i zajednicu te potvrdno djeluje na njegovanje razvoja socijalnih vještina, poput empatije i poštovanja te potiče pozitivno socijalno ponašanje. Socijalno – emocionalne kompetencije znatno su povezane s akademskim uspjehom. Neka istraživanja ukazuju na to kako su za budući akademski uspjeh kod mlađe djece posebno važne socijalno – emocionalne vještine. Djeca, koja pokazuju samoregulaciju, znaju kontrolirati svoju impulzivnost, pažljiva su, rade usmjerenom prema ciljevima i u većoj mjeri pokazuju sposobnost planiranja i organiziranja svojih aktivnosti. Pozitivni učinci na osobni i socijalni razvoj usmjereni su na one osobe koje su sudjelovale u aktivnom muziciranju, ali ne i na one koje to nisu doživjele kao ugodno i pozitivno iskustvo i koje su na kraju i odustale (Nikolić, 2017).

3. MOGUĆNOSTI ORGANIZIRANE GLAZBENE PODUKE I RADA S DJECOM S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Najčešći oblici neformalnih glazbenih aktivnosti kod djece predškolske i ranije školske dobi proizlaze iz odrednica psihološkog načela koje u glazbenoj pedagogiji definiramo kao sklonost učenika prema aktivnom muziciranju, pjevanju, sviranju ili pokretu uz glazbu (Radočaj – Jerković, Škojo, Milinović, 2018). Većina djece u toj dobi pridaje pažnju navedenim glazbenim aktivnostima zato što one predstavljaju prvu poveznicu u stjecanju glazbenih znanja, razvijanja glazbenih vještina i sposobnosti. Većina aktivnosti u nastavi Glazbene kulture već su od prve godine poučavanja utemeljene na psihološkim i kulturno – estetskim načelima koja su ciljano implicirana ka oblikovanju glazbenog ukusa učenika. Glazbeni je odgoj važan u razvoju dječje glazbene osobnosti. Nedostatak pozitivne stimulacije u obitelji, školi ili neki drugi neformalni čimbenici mogu potaknuti gubitak interesa za glazbu te prouzročiti usporavanje razvoja glazbenih sposobnosti. U samom procesu razvoja djetetova mozga važnu ulogu imaju socijalni i emocionalni čimbenici koji dolaze iz okoline. Umjetničke aktivnosti trebaju biti zastupljene što više kako bi razvoj osobnosti kod djeteta bio sveobuhvatan. Osim dobrog metodičkog postupka, koji održava pozornost djece, bitan je i utjecaj dobre glazbe. Kako bi odgajateljeva aktivnost uspjela, on je taj koji je odgovoran za dobar i kvalitetan izbor glazbe (Nikodić, 2019).

3.1. Početnički solfeggio

Početnički solfeggio jedan je od najzastupljenijih programa predškolskog glazbenog obrazovanja u hrvatskim glazbenim školama. Naziva se još početni ili predškolski solfeggio. U odnosu na glazbeni vrtić i igraonicu, najbliži je onom solfeggiu u osnovnoj glazbenoj školi. Sadrži elemente solfeggia i teorije glazbe te se zbog toga razlikuje od programa u glazbenim vrtićima i igraonicama. Početnički solfeggio od programa sadrži: pjevanje, likovno izražavanje, pokret, upoznavanje glazbala, sviranje, aktivno slušanje glazbe, glazbeno stvaralaštvo, analizu djela te igru. Nastava se odvija dva puta tjedno u vremenu od 45 minuta. Program je namijenjen djeci u dobi od 6 do 8 godina i traje jednu do dvije godine. Zamišljen je kao priprema djece za upis u osnovnu glazbenu školu. Nastava početničkog solfeggia ostvaruje se na način da se djeca bave glazbom kroz igru koja je ujedno i jedna od najvažnijih aktivnosti. Djeca u toj dobi nemaju stalnu i potpunu koncentraciju, stoga je bitno često mijenjati dinamiku i tijek sata. Glazbene aktivnosti ostvaruju se kroz pjevanje i sviranje, slušanje glazbe, izražavanje i stvaranje te kroz istraživanje i pokret što pogoduje kvalitetnoj realizaciji sata, naravno kroz igru, ali s dozom ozbiljnosti. Najvažnije je na početku osmisliti priču kroz koju će se provlačiti različiti načini

glazbenog izražavanja, a koji će, po mogućnosti, uključivati pjevanje i slušanje te na zanimljiv način prikazati ono što se želi postići, odnosno ono što je važno da djeca nauče. Učitelj je taj koji treba imati na umu da su u pitanju mala djeca koja ne znaju čitati ni pisati. Glazba se može doživjeti na mnogo načina, a prvenstveno je tu pjevanje uz koje povezujemo zviždanje melodije i mumljanje. Potom slijedi slušanje, ali ne samo klasične glazbe, nego i drugih glazbenih vrsta. Sviranje je nemoguće izvesti bez upoznavanja s pojedinim instrumentima, i to najprije s onima koji su dostupni i vidljivi. Brojalice su bitna sastavnica u glazbi pomoću kojih se kreće u svijet glazbe. Prepoznavanje, analiziranje i primjena prikupljenih znanja od ranije, bitna su za brže učenje i pronalaženje odgovora. Ostalim programima i početničkom solfeggiju zajedničko je to što su namijenjeni djeci koja još nisu upisala osnovnu glazbenu školu. Cilj je svakom od ovih programa omogućiti djetetu da kroz igru uči o glazbi. Cilj glazbenog vrtića, glazbene radionice i početničkog solfeggia isti je, ali samo početnički solfeggio uključuje neke elemente teorije glazbe. Područja rada u samoj nastavi početničkog solfeggia obuhvaćaju upoznavanje učenika s općim obilježjima glazbe, razmatranje povezanosti glazbe i sadržaja, provođenje glazbenih i glazbeno angažiranih aktivnosti te ostalih aktivnosti povezanih s glazbom. U opća obilježja glazbe uvrštavamo značajke tona i glazbeno – izražajne sastavnice, kao što su: melodija, ritam i tonski sustav (Juričić, 2019.) Kako bismo učenicima s teškoćama u razvoju pomogli ostvariti odgojno – obrazovni ishod, potrebno je koristiti različite metode prilikom predstavljanja nastavnog sadržaja. Neki primjeri su: sažimanje teksta, sadržajna izmjena teksta ili poretka riječi u rečenici, iznošenje informacija u malim i kraćim oblicima s čestim ponavljanjima, korištenje konkretnih primjera ili slika, upućivanje učenika u ključne odrednice sadržaja prije gledanja videozapisa, zaustavljanje i komentiranje videozapisa i usmjeravanje pažnje učenika na bitno, osiguravanje podrške u pisanju (pisanje u većem crtolju, označavanje mjesta za početak, pisanje velikim tiskanim slovima, pomoć druge osobe u pisanju, zaokruživanje odgovora umjesto otvorenih pitanja i dopunjavanje rečenice na kraju retka). Bitno je učenike s teškoćama uključiti u aktivno sudjelovanje u procesu učenja, poučavanja i vrednovanja. Različiti pristupi odgoja i obrazovanja pozitivno utječu na aktivno uključivanje učenika. Važno je naglasiti kako će svaki postupak kojim se uvažavaju njihove potrebe, sposobnosti i mogućnosti dovesti do aktivnog uključivanja u sam proces odgoja i obrazovanja (MZO, 2021).

3.2. Glazbene radionice

Glazbene radionice osmišljene su za svu djecu od 3 do 12 godina. Kroz zabavne igre, instrumentalno muziciranje, pjesmu i ples djeca će razvijati ritam, tempo, sluh i glazbeno

pamćenje, poboljšat će motoričke vještine, koordinaciju, pažnju i koncentraciju. Naglasak je na improvizaciji i aktivnom sudjelovanju u stvaranju glazbe. Cilj radionica je probuditi kod djece ljubav prema glazbi i potaknuti razvoj glazbenih, komunikacijskih i socijalnih vještina. Kroz upoznavanje djece s glazbom i kroz glazbene radionice učimo ih kako pokazati emocije, kako se upoznati s različitim zvukovima u sigurnom okruženju, kako uspostaviti kontakt s različitim materijalima i kako se naviknuti na njih (radi se o djeci koja su većinom hipersenzibilna), kako se smiriti i kako reagirati na negativne situacije, razvijamo auditivnu pažnju i percepciju, potiče se emocionalni i kognitivni razvoj te dječje stvaralaštvo i mašta. U bogatom poticajnom glazbenom okruženju djeca su znatno motiviranija za pjevanje, sviranje, ples uz glazbu, igre prepoznavanja te aktivno slušanje glazbe, izražavanje na temelju glazbenog doživljaja, dramatizaciju u glazbenoj priči, čitanje priča popraćenih zvučnim elementima, upoznavanje glazbenih instrumenata, slušanje i prepoznavanje zvukova koji nas okružuju u svakodnevnom životu, učenje brojalica i pjesmica te igre prstićima s ciljem poticanja pravilnog izgovora, ritmičnosti govora i lakšeg savladavanja rastavljanja riječi na slogove i stihove. Kroz zajedničke glazbene radionice djeca i roditelji u suradnji mogu sami izrađivati instrumente te će na taj način djeca naučiti kako sami mogu stvarati i proizvoditi zvukove (Katić, 2022). Primjer jedne glazbene radionice upravo je radionica pod nazivom *Praktikum music kids*. Radionice su namijenjene za djecu predškolske dobi, od 5 do 7 godina. Na njima se djeca upoznaju s glazbom i različitim glazbenim instrumentima. Na zabavan, kreativan i interaktivan način uvode dijete u svijet glazbe, ritma, slušanja, pjevanja i sviranja. Želja im je, kroz slušne primjere, djecu upoznati s najpoznatijim melodijama klasične, tradicionalne i moderne glazbe. Cilj ovakvih radionica svakako je upoznati dijete s grupnim načinom rada te mu pomoći u što lakšoj i bržoj socijalizaciji.

3.3. Odgoj s glazbom

Glazba je, znanstveno dokazano, aktivnost koja potiče obje polutke mozga na rad te na međusobno komuniciranje. Analogno tome, dijete koje je izloženo glazbi poželjet će i izražavati se kroz nju. Može se pretpostaviti da će dijete koje muzicira u djetinjstvu, u kasnijoj razvojnoj dobi imati više interesa za glazbu. Ovaj program osmišljen je da dijete odgoji uz glazbu neovisno o daljnjem školovanju. Dakle, svako dijete, bez obzira na urođenu predispoziciju i daljnje afinitete ima puno pravo muzicirati i uživati u glazbi tijekom predškolskog razdoblja. Zadaci se ostvaraju aktivnostima pjevanja, slušanja glazbe, sviranja i improviziranja na posebno prilagođenom Orffovom instrumentariju, izražavanjem glazbenog doživljaja likovnim izrazom

na raznim radionicama te kroz razne glazbene igre, poput plesa šarenim maramama ili imitacijama raznih životinja, kao što su slon ili ptice kojim djeca uočavaju razliku u melodiji, tonu i boji osvještavajući visine i dubine u glazbi. Osim razvijanja glazbenih sposobnosti, potiče se razvoj spektra motoričkih i mentalnih sposobnosti svakog djeteta. Program Odgoj s glazbom © projekt je koji obuhvaća rad s djecom u predškolskoj dobi s elementima Orff pristupa. Radionice su namijenjene djeci od četvrtog mjeseca do polaska u školu.

Program stimulira cjelokupan razvoj djeteta uz glazbu, i to:

- senzorni razvoj
- motorički razvoj
- razvoj neverbalne komunikacije
- razvoj govora
- psihoemocionalni razvoj
- socijalni razvoj

Osim toga, stimulira se i razvoj glazbenih sposobnosti, poput: metra, ritma, glazbenog sluha i vokalnih sposobnosti formirajući pritom i glazbeni ukus. Na programu je obavezno prisustvo roditelja do 4. godine djetetovog života. Zajedno uz pjevanje pjesmica i slušanje klasične glazbe postizemo razvoj koncentracije i fokusa djeteta već od najranije dobi. Svi voditelji programa profesionalni su glazbenici koji su dodatno educirani na području ranog razvoja, a educirali su ih: logopedi, radni terapeuti te terapeuti tjelesno orijentirane psihoterapije.

4. STVARALAŠTVO

U psihološkoj literaturi pojam stvaralaštvo pojavljuje se uz mnoštvo različitih načina, ali autorice ističu dva pristupa (Mucić i Svalina, 2022). U jednom pristupu autori taj pojam definiraju, u prvome redu, s obzirom na proces ili rezultat, dok se u drugom redu stvaralaštvo povezuje s karakteristikama misaonoga procesa. Rogers (1985, prema Mucić i Svalina, 2022) ističe kako je glavni izvor stvaralaštva zapravo težnja samog čovjeka ka ostvarenju svojih mogućnosti. Konstruktivno stvaralaštvo realizirat će se nakon što se ostvare uvjeti unutar pojedinca koji su povezani sa stvaralačkim činom, a oni su: otvorenost prema iskustvu, unutarnje (osobno) vrednovanje te mogućnost igranja elementima i zamislama (idejama, oblicima i smjelim hipotezama).

Taylor (1959, prema Mucić i Svalina, 2022) ističe nekoliko tipova stvaralaštva. Ekspresivno stvaralaštvo ostvaruje se spontanim izražavanjem kod kojega nisu važni proizvod i kvaliteta. Potom ističe produktivno stvaralaštvo putem kojeg dolazi do izražaja i određena vještina koja dovodi do stvaranja proizvoda. Proizvodi mogu biti novi, ali mogu biti i već poznati u svijetu. Inventivno stvaralaštvo viši je tip jer se poznatim stvarima ili odnosima pristupa na novi način, a karakterizira ga domišljatost u rukovanju materijalima, tehnikama i metodama. Postoji još i inventivno stvaralaštvo koje podrazumijeva odstupanje od postojećih obrazaca razmišljanja. Kod takvog načina umjetnik je taj koji postaje originalniji, uvodi neuobičajene materijale i metode te ruši granice. Takva vrsta stvaralaštva prisutna je kod stvaranja novih teorija za koje je potreban visoki stupanj apstrakcije. Te za kraj, emergentno stvaralaštvo. Ono odbacuje trenutne fizikalne zakone, načela i ograničenja te donosi potpuno novu teoriju o tome kako svijet funkcionira.

Stvaralaštvo je invencija stvaranja novog: novog proizvoda, nove teorije ili nekog novog umjetničkog djela. Sam C. Orff ističe kako se improvizacija ne može dogoditi na instrumentu na kojem se ne zna svirati. On je pritom stvaralaštvo opisao kao proces koji se zapravo uvijek provodi prema određenom melodijskom, ritamskom ili drugom modelu jer bi se u suprotnom slobodna improvizacija pretvorila u nered (Rojko, 1996, prema Liščić, 2019).

4.1. Glazbeno stvaralaštvo

Mucić i Svalina (2022) navode kako se pod pojmom glazbeno stvaralaštvo podrazumijeva djelovanje pojedinca ili skupine ljudi usmjereno na stvaranje određenog glazbenog djela koje predstavlja zatvorenu cjelinu koja ima svoj početak, središnji dio i kraj. Glazbeno stvaralaštvo ne mora rezultirati pojavom notnog zabilježenog glazbenog djela. Kada improviziramo, tada se glazba ne može zapisati jer je ta glazba proizvod trenutka. Ta je glazba jedinstvena i neponovljiva. Umjetnička glazba, kako bi nastala, ima dva osnovna elementa, a to su: inspiracija i tehničko znanje. Postoji još i objektivističko ili psihološko shvaćanje. U tom shvaćanju inspiracija nije ta koja prethodi stvaralačkom aktu. Inspiracija se pojavljuje tijekom rada kao emotivni nemir kojim se stvara specifična radoznalost. A stvaralačko djelovanje ne započinje pojavom ideje, nego puno ranije.

Glazbeno stvaralaštvo usko je vezano uz dječje emocije i raspoloženje. Bitno je težiti ugodnoj i veseloj atmosferi tijekom stvaralaštva na nastavnom satu kako bi ishod bio što uspješniji. Glazbeno stvaralaštvo kod djece javlja se vrlo rano, stoga ga je bitno pravilno usmjeravati, razvijati i s vremenom izoštravati. Nedovoljno razvijena muzikalnost kod pojedine djece najčešće se javlja zbog nedostatka glazbe u najranijem razdoblju života. Kako to ne bi postao problem, bitno je glazbu u njihove živote dovoditi postupno te ju kasnije planski i organizirano njegovati i razvijati u općeobrazovnoj školi. Ako stvaralaštvo želimo prenijeti na učenike kroz vesele igre s glazbom, bitno je prije svega pobuditi interes. Zadatak koji smo im postavili mora dostići svoj cilj, ne možemo raditi površno i biti zadovoljni s tim. Cilj je stvaralaštva, kao aktivnosti u nastavi Glazbene kulture, stvaranje novog ritma, melodije i pokreta čiji je jedini autor sam učenik. U jednom istraživanju (Rojko, 1996) navodi kako je učenicima stvaralaštvo kao aktivnost u nastavi Glazbene kulture na zadnjem mjestu te smatraju kako su zapravo opterećeni „stvaranjem“. Glazbeni pedagozi tu aktivnost smatraju dražom i poželjnijom u nastavi i tu nastaje problem jer učenici misle drugačije. Iz ovog ne zaključujemo kako je glazbeno stvaralaštvo nepoželjna aktivnost, nego ju učenici jednostavno ne vole (Rojko, 1996). „Umjesto ograničavanja na glazbeno – stvaralačke, a osobito 22 neglazbeno - stvaralačke aktivnosti kojima nije moguće odrediti smisao, umjesto ishitrenih oblika stvaralaštva i 'stvaralaštva', umjesto deklarativnih fraza o zadacima i smislu, umjesto stvaralaštva pretvorenog u posebno nastavno područje, treba se zalagati da stvaralaštvo postane nastavno načelo. Kreativnom ćemo smatrati onu nastavu koja je – jednostavno rečeno – dobra nastava. Što je to dobra nastava, nije teško ustanoviti (Rojko, 1996: 113).

4.2.Dječje glazbeno stvaralaštvo

Usporedno s razvojem ostalih teorija o stvaralaštvu iz područja psihologije počelo se raspravljati i o stvaralaštvu djece (Svalina i Mucić, 2022). Pozornost je na početku bila usmjerena na likovno stvaralaštvo jer je na tom području postojala bogata dokumentacija dječjih radova. Osim toga, veliki se interes primijetio i za literarno stvaralaštvo koje se, uz likovno stvaralaštvo, u školama potiče i razvija. Također, dosta se spominje i dramsko dječje stvaralaštvo kojim se kroz vođenu dramsku interpretaciju dolazilo do stvaranja cjelovitih malih predstava u kojima su djeca postajala redatelji, scenaristi, kostimografi i glumci. Što se tiče dječjeg glazbenog stvaralaštva, o njemu se raspravlja već duži niz godina te se provodi niz istraživanja o toj temi. Glazbeni pedagozi i psiholozi ističu kako djeca već u predškolskoj dobi počinju spontano improvizirati ritam ili stvarati melodije koje su u početku vrlo jednostavne i sastoje se tek od nekoliko tonova, ali onda se one postupno razvijaju. „Djeca još općenito nisu u stanju notirati svoju glazbu pomoću glazbenih simbola, niti je preuređivati i ponavljati, zbog nedostatka glazbenog iskustva i adekvatnih kognitivnih vještina“ (Koutsoupidou i Hargreaves 2009, prema Svalina i Mucić, 2022). Djeca najčešće spontanu improvizaciju povezuju s kretanjem. Bašić (1987) ističe kako djeca intenzivno žive svoj pokret, a djetetove spontane muzikalne stvaralačke manifestacije organski su vezane uz življenje motorike. Ne plesanja na glazbu, nego pokreta unutar muzikalne cjelovitosti.

Bačlija Dušić (2018) navodi kako glazba i glazbene aktivnosti podrazumijevaju kreativnost, odnosno stvaralaštvo. Suvremeno se obrazovanje temelji na reprodukciji, imitaciji i memoriranju činjenica te prihvaćanju normi, formula i okvira bez kritičkog promišljanja. Kreativnost bi se kroz glazbeno – obrazovni proces trebala poticati i razvijati. Kroz glazbu i glazbene aktivnosti trebao bi se njegovati djetetov svojstveni stvaralački potencijal. Potvrđeno je kako su stvaralačke glazbene aktivnosti, više nego one reproduktivne, osim poticanja djetetove kreativnosti, u većoj mjeri utjecale i na djetetov glazbeni razvoj i zainteresiranost za glazbene aktivnosti. U glazbeno – psihološkoj literaturi, stvaralaštvo i kreativnost upotrebljavaju se kao sinonimi, a osnovna značajka stvaralaštva je originalnost. Dječju kreativnost ne trebamo razvijati, ona u djeci postoji, jedino moramo paziti da je ne zatremo. To se može dogoditi kada dijete počne improvizirati, pjevati i svirati po najbučnijim dijelovima sobe, a mi ga odmah prekidamo i zaustavljamo. Djetetu je važniji čin ili proces stvaranja od samog učinka. Djeca često pjevuše pjesmice u kojima možemo ponekad prepoznati neke poznate melodije pjesme u kojoj su promijenila tekst ili su promijenila melodiju, a zadržala

tekst. Njihov najveći stvaralački domet je taj da sami stvore melodiju s riječima, a da ih pri tome navedemo da svjesno komponiraju.

Primjer za to može biti aktivnost *Krumpirko*. Glavni lik aktivnosti je Krumpirko koji je žalostan ili tužan jer su mu, npr. rekli da je ružan (tužan-ružan) ili je pak ispao iz košarice koju je nosila djevojčica ili baka pa sad nije sa svojim prijateljima. Može postati sretan ako svako dijete otpjeva neku pjesmu o njemu.

MOGUĆNOSTI POTICANJA DJEČJEG GLAZBENOG STVARALAŠTVA

Gospodnetić (2011) u sljedećim primjerima navodi najčešće načine kako učitelji mogu potaknuti dijete na dječje stvaralaštvo, a da ga pritom ne smiju ocijeniti niti reći "ovo je ljepše, ono ne" :

1. Stvaranje zvukova koji nisu uobičajeni
 - npr. gužvanje nekog materijala, trganje papira i kotrljanje bubnja po podu
2. Osluškiivanje i oponašanje
 - npr. kakav zvuk ima nešto kad padne sa stola, kada se bace stvari koje su lagane, kakva je razlika između zvuka kamenčića i kovanog novca ako padnu na pod ili stol, a kako zvuče ako padnu na tepih te čuje li se spužva koja sa stola padne na tepih.
3. Samostalna izrada zvečki
 - od sitnog neoblikovanog materijala kojima se zvečke pune i kasnija upotreba tih zvečki za mali orkestar (razni materijali kutijica i sadržaja - pijesak, školjke, šećer, grašak, kamenčići...)
4. Odgonetanje zvukova
 - Djeca pogađaju koji su instrument ili dio kuhinjskog pribora ono što su čula iza paravana. Također pogađaju, npr. što se radi štapićem (udara po stolu, po platnu, vuče po podu te baca na pod) ili što se događa iza paravana iza kojeg se djeca izmjenjuju (hod, pljeskanje, toptanje, otvaranje i zatvaranje vrata i sl.)
5. Slušanje glazbe uz ples
 - Naše upute: pusti neka te glazba nosi: pusti da ti se ruka ili noga pomakne kao glazba; svakome glazba priča neku drugu priču; zamisli da plešeš pod vodom; ako je glazba spora
6. Slušanje glazbe uz likovno izražavanje

- Umjesto plesa dijete može slikati, crtati ili modelirati. Treba paziti da djeci ne kažemo naslov skladbe
7. Izgovaranje slogova
 - Djeci izgovaramo slogove sastavljene od samoglasnika i suglasnika, raznom brzinom, visinom i glasnoćom, a djeca ih ponavljaju. Nakon toga se djeca pojedinačno redaju u ulozi voditelja igre
 8. Mijenjanje riječi
 - u poznatoj pjesmi ili brojalici
 9. Mijenjanje melodije
 - u poznatoj pjesmi
 10. Mijenjanje tempa
 - u poznatoj pjesmi ili brojalici
 11. Mijenjanje dinamike
 - u poznatoj pjesmi ili brojalici
 12. Mijenjanje ritma
 - u poznatoj pjesmi ili brojalici
 13. Mijenjanje naglasaka
 - u poznatoj pjesmi ili brojalici
 14. Postavljanje glazbenih pitanja
 - na koja djeca odgovaraju kao pitanje – odgovor. Ako želimo s djecom razvijati osjećaj za glazbeni oblik, možemo utjecati na to da duljina njihovog pjevanog ili ritmičkog odgovora bude jednako duga kao naše pitanje. To im ne govorimo, kao što im ne govorimo na koju stranu mašemo ili kojom nogom krećemo, to se sve događa subverbalno. Npr. otpjevamo pitanje koje traje osam doba, a zatim im kucamo osam doba dok odgovaraju. Prije nego počnemo s njima pjevati razgovor, potrebno je vježbe improviziranja voditi na takav način da djeca osjete različito djelovanje pojedinih kadenci. Nakon doživljenog iskustva djeca će nastojati prvoj rečenici dati karakter pitanja (nedovršenosti), a drugoj odgovora sa završnom kadencom.
 15. Završavanje nedovršenih glazbenih fraza
 - Odgajatelj prekine melodiju na vođici ili dominantu, a djeca obično otpjevaju toniku.
 16. Pjevani govor

- U vrtiću se može pjevati cijeli dan, može se pjevati priče, može se cijeli dan pjevati samo dogovorene riječi, a ostalo govoriti.

17. Ozvučena priča ili pjesma

- Dok se pjeva ili pripovijeda priča, na mjestima gdje se mogu oponašati neke životinje ili pojave iz prirode, djeca oponašaju svojim glasom ili sviraju na udaraljka. To čine na naš prijedlog, ali biraju zvukove samoinicijativno.

18. Oponašanje zvukova ustima

- Prvo oponašaju djeca, a ne odgajatelj. Djeca često uz oponašanje zvukova odmah dodaju i pokret, pogotovo uz oponašanje zvukova životinja, vozila, kiše, strojeva, zvukova kuhinje, kupaonice, itd. U jednoj oluji ideja u opuštenoj atmosferi studija Belam odgajatelji su došli do sljedećih ideja što bi se sve moglo oponašati s djecom: priroda (npr. vjetar, oluja, padanje kiše, kiša s grmljavinom, šum lišća, padanje lišća, hodanje po lišću, valovi, žubor potoka i slapa te vodoskok); zvukovi tijela (npr. puhanje nosa, grebanje noktima, kašljanje, hrkanje, lupanje nogom i koraci); zvukovi iz neposredne okoline – tome može prethoditi igra tišine radi bolje percepcije zvukova (npr. zvuk dviju kocaka koje se dotaknu, šibica, upaljač, trganje i savijanje papira, listanje knjige, paljenje svjetla, hod odgajatelja, škripanje stolca, zvono na vratima, kucanje sata i cvrkut ptica); glasanje i kretanje životinja (neshematski, zato prvo oponašaju djeca), zujanje kukca; instrumenti; pokvarena kasetna (ili ploča); zvukovi kupaonice (npr. slavina, voda, WC i stroj za pranje rublja); zvukovi kuhinje (npr. plinski upaljač za štednjak, zvuk prženja jaja, dodir žlice i tanjura, voda u sudoperu, voda koja se prelijeva iz čaše u posudu, stroj za pranje suđa i mikser); vozila (npr. auto, motor, lokomotiva, traktor te sudar vozila); strojevi (npr. usisivač, kosilica bušilica i zupčanci sata), ostali zvukovi (npr. zvuk lopte, zvukovi balona, pucanje, sirena...) Željene zvukove od djece dobit ćemo pitanjem. Međutim, možda neće odmah razumjeti što od njih očekujemo. Zato im treba objasniti da oponašaju svojim ustima.

19. Ritmizirani govor

- To djeci nije tako prirodno kao pjevani govor. Korisno je zadati djeci neke okvire jer inače neće znati o čemu bi pričali. Npr. jedno dijete može ostalima davati upute kako da se kreću:

I - di na - prijed, i - di na - trag,
□ □ □ □ □ □ □ □

pr - vi o - kret, skok, skok,
□ □ □ □ □ □

dru - gi o - kret skok, skok!
□ □ □ □ □ □

20. Mali orkestar

- sviranje na udaraljka (opisano u poglavlju 7.3. – Aktivnosti sviranja na udaraljka)

21. Sviranje po svom tijelu

- zvučni kontakti - pljeskanje, toptanje nogama, zvuk zubića, istraživanje zvukova tijela (usta, itd.) i oko sebe na ritmički predložak s kazetofona ili bez njega

22. Zemlja kipova

- To je plesna aktivnost u kojoj su djeca začarana u kipove. Ta igra se može povezati s igrom *Crvena kraljica* u kojoj pravila nalažu da se svako dijete treba pretvoriti u nešto. Također svaki kip može imati "rupu" kroz koju prolaze druga djeca

23. Uglazbljivanje stihova

- Čitanjem muzikalnih stihova kod djece se razvija osjećaj za ritam, iz kojeg je najlakši i najkraći put do dobre melodije. Tekst je osnova za melodijsko izražavanje djece (ako dijete spontano stvara melodiju, tekst je uvijek prisutan, makar bio i besmislen). Odgajatelj čita ili govori po dva stiha 330, a djeca ponavljaju pjevajući pojedinačno, ali moguće je i skupno.

24. Komponiranje riječi i melodije

- (kao *Krumpirko* 331)

25. Plesanje bez glazbe

- na zadanu temu iz svakodnevnog života ili izražavanje emocija

5. POKRET I PLES

5.1. Fizički pokret

Erdeš (2017) u svom radu ističe kako se pokret povezuje s mislima i osjećajima te kako je u ovom užurbanom svijetu jedinstvo duha i tijela nešto što se u svakodnevici malo spominje. Bitno je oslušivati svoje tijelo. Često je čovjek taj koji zaboravlja iskoristiti vlastite potencijale, a posebno pogodnosti koje donosi fizički pokret. Autorica ističe Nijemca Rudolfa Labana, teoretičara suvremenog plesa, koji je isticao važnost pokreta. Može se reći da je pokret taj koji reflektira individualne obrasce osjećaja i mišljenja te da novi pokreti donose i neko novo emocionalno iskustvo zbog čega je pokret jedna od temeljnih ljudskih potreba.

Glazba može poslužiti i kao pokretač aktivne mašte jer ulazi u srž emocije koju potom usmjerava kroz pokret tijela. „Glazba bez pokreta kao terapijsko i rehabilitacijsko sredstvo ne može postojati zbog jednog sasvim prirodnog razloga. Jasno je da težinu čovjeka i njegovih emocija nosi fizički pokret, koji služi kao medij s pomoću kojeg emocije nalaze put prema izlazu, tako je i glazba medij čovjekove ideje koja je u stalnom pokretu“ (Gojmerac, 2014:559).

Autorice Šumanović, Josipović i Sentkiralj (2005) ističu kako je bitno postupnim putem upoznavati i usavršavati pokret. Na samom početku treba započeti s učenjem strukture pokreta, a onda usavršavati i glazbeno izražavanje (takt, ritam, tempo, dinamika i melodija). Potom slijedi povezivanje i usavršavanje pokreta i glazbe kako bi se izrazio pokret i na taj način potaknulo bi se dječje kreativno plesno izražavanje. „Pokreti uz glazbu se nadalje povezuju u ritmičke cjeline, stiliziraju i izvode u raznolikim formacijama i oblicima dječjih plesnih igara. Neke sadržaje plesnih struktura moguće je izvoditi s pomagalima kao što su loptice, lopte, štapići, zastavice, zvončići, trake, vijače i slično“ (Šumanović i sur., 2005:6).

Poznati plesni umjetnik, pedagog i teoretičar, Rudolf Laban (1879. – 1958.) bavio se proučavanjem pokreta. Definirao je temeljne principe koji određuju svaki pokret te se takva terapija pokreta i plesa dijeli u tri glavna koncepta:

1. Prostorna harmonija ili koreutika bavi se istraživanjem i analizom sklada tijela i prostora te njihovom međusobnom interakcijom.
2. Dinamička struktura pokreta ili eukinetika bavi se sveukupnom izražajnošću pokreta analizirajući snagu kao unutarnji poticaj za pokret.
3. Labanotacija ili kinetografija predstavlja sistem bilježenja pokreta

Laban je kroz svoj rad prepoznao da ljudi imaju jedinstven način kretanja i da te jedinstvene kvalitete mogu biti podijeljene na četiri dijela, a vezane su uz: a) prostor - granica/sloboda, b)

vrijeme - naglo/neprekidno, c) težina - snažna/laka i posljednje d) tijek - granica/sloboda. Laban je također opisao različita područja pokreta kroz koje ljudi mogu istraživati kretanje u prostoru. Prvo područje, pod nazivom *wheel plane*, podrazumijeva kretanje: naprijed, dolje, natrag i gore. Drugo područje *vertical plane*, odnosi se na kretanje: gore, desno, dolje i lijevo. Treće područje podrazumijeva *horizontal plane*, odnosno: ispred, desno, natrag i lijevo. Labanov način analize pokreta počeo se koristiti i u terapijske svrhe. Neke od njegovih tehnika koristile su se u individualiziranom odgojno-obrazovnom programu s djecom s teškoćama u razvoju. (Erdeš, 2017).

Svaki pokret ima svoju snagu (dinamiku), vrijeme i prostor. Kombinacije tih triju elemenata Laban je nazvao "effort – akcijama" što možemo shvatiti kao vrste pokreta. Ako ne ubrajamo pokrete raznih stupnjeva snage, nego samo snažno – lagano, kao i brzo – sporo bez srednje brzih, onda možemo navesti još osam vrsta pokreta:

1. udar – brz, snažan, direktan
2. pritiskivanje - sporo, snažno, direktno
3. klizanje - sporo, lagano, direktno
4. lelujanje - sporo, lagano, indirektno
5. savijanje – sporo, snažno, indirektno
6. odmašaj (bič) - brz, snažan, indirektan
7. lepršanje (treptaj) – brzo, lagano, indirektno
8. doticanje – brzo, lagano, direktno (Gospodnetić, 2011.)

Pokret je taj koji pobuđuje slike, misli, sjećanja i emocije i zbog toga se smatra jednim od temeljnih ljudskih potreba. Pod osnovnim motoričkim sposobnostima ubrajaju se: ravnoteža, koordinacija, snaga, brzina, gipkost, preciznost i izdržljivost. Sve te karakteristike određuju kakav će biti djetetov pokret. Poticanjem djeteta na pokret i aktivnosti još od najranije dobi, utječemo na razvoj svih navedenih motoričkih sposobnosti. Kod najmlađih se određene motoričke sposobnosti u pojedinom razdoblju razvijaju više od ostalih pa je tako razvoj motorike do druge godine ovisan o neurološkom sazrijevanju, a tek je kasnije pod utjecajem okoline. Kao i glazbene sposobnosti, motoričke su također određene nasljednim čimbenicima te ovise o okruženju i uvjetima u kojima dijete raste (Pavković, 2019).

Jedna od dobrobiti kreativnog pokreta kod djece je osjetilna svijest (senzorika). Djeca su ta koja svijet oko sebe doživljavaju putem osjetila. Sva ta osjetila uključena su onda kada djeca istražuju različite aspekte kretanja. Djeca doslovno osjećaju oblike i radnje koje njihova tijela čine te time povećavaju kinetičku svijest. Slušni se osjećaj kod djece stimulira onda kada reagiraju na zvukove koje proizvode ili glazbu koju čuju. Taktilni doživljaji, primjer, trčanje golim stopalima ili izvođenje specifičnih pokreta na podu potiču dječju svijest o njihovom osjetilu dodira. Pomoću svih tih doživljaja jačaju imaginativnu snagu i povećavaju sposobnost da proživljavaju život većom sviješću. Druga dobrobit kreativnog pokreta je socijalni razvoj. Kreativni pokret potiče djecu na komunikaciju s okolinom i s drugima s kojima dijele prostor i istražuju kretanje. Treća dobrobit kod djece jest svijest o tijelu. Kreativne aktivnosti pokreta djeci pomažu da steknu bolju mentalnu sliku o vlastitom tijelu. Svijest o tijelu također je važna za razvoj prostorne orijentacije. Aktivnosti pokreta također pomažu u razvoju motoričkih vještina. Zadnja dobrobit pokreta kod djece je osobni razvoj. Dok se bave kreativnim aktivnostima, uvelike razvijaju osobne vrijednosti, kao što su: poštovanje, samopoštovanje i smisao. Iskustva u kreativnom pokretu pomažu djeci poštovati radni prostor drugih shvaćajući i svoj "osobni prostor". Kako djeca sve više uče i uključuju se u razne aktivnosti, tako im raste i samopoštovanje (Pavković, 2019).

5.2. Ples

Ples se smatra najprirodnijim sredstvom izražavanja i komunikacije koji potiče ritmičko pokretanje tijela te čovjeku omogućuje da prikaže svoj unutarnji svijet. Ples je taj koji pojedincu daje priliku da izrazi pokretom ono što ne može reći riječima. U svim je ljudima utisnuta želja za pokretom i plesom pa se ples itekako smatra prikladnim za djecu jer im omogućuje nesputano i slobodno ritmičko kretanje koje doprinosi razvoju motorike tijela, skladu pokreta i osjećaju za estetiku. U današnje se vrijeme ples koristi i u psihoterapijske svrhe jer pokret koji djeluje na tijelo i um može biti iscjeljujuće sredstvo. Igra i kretanje smatraju se najznačajnijim biološkim čimbenicima koji potiču zdrav i skladan tjelesni razvitak svakog djeteta. Djeca koja se bave tjelesnim aktivnostima u većoj mjeri imaju objektivniju sliku o sebi te se bolje odupiru izloženosti stresu i anksioznosti (Pavković, 2019).

Plesove po vrsti dijelimo na: narodne i standardne plesove. Tradicijski plesovi su oni koji su nastali prvi te se oni prenose s koljena na koljeno i njeguju te čuvaju svoju vrijednost među generacijama. U našoj se zemlji tradicijski plesovi plešu po plesnim zonama. Plesnih zona ima četiri, a to su: panonska, alpska, dinarska i jadranska plesna zona. Tradicijski su plesovi pogodni

za djecu osnovne škole jer su im koraci, melodija i ritam jednostavni za naučiti. Osnovno obilježje svih plesova je da su svi nastali iz naroda. U plesove ubrajamo i dječje plesove koji imaju jednostavniju formu. Tijekom izvođenja tradicijskih plesova i kola lako je uočiti neke učenike koji se posebno ističu u razredu te im možemo predložiti da se upišu u folklorni ansambl (Liščić, 2019).

Šumanović, Filipović i Sentkiralji (2005) navode kako su obrazovni ciljevi plesa razvoj estetske kulture pokreta u svim njenim dijelovima, kao što su:

- držanje tijela, orijentacija u prostoru, izražajnost, odnosno emocionalnost u pokretu
- glazbena izražajnost, kao što je: takt, ritam, tempo, dinamika i melodija
- stvaranje osjećaja odnosa tona i pokreta
- slobodna kreativnost pokreta i glazbe

Učenici plesne pokrete mogu izvoditi individualno, u parovima ili grupno te uz pjesmu ili ritmičku pratnju koju mogu dobiti korištenjem udaraljki, instrumenata ili jednostavnim pljeskanjem ostatka razreda. Prije svega, potrebno je učenike uputiti u ono što ples donosi čovjeku na mentalnoj razini. Ples čovjeku omogućava opuštanje, mir i razvoj samopouzdanja koje će kasnije koristiti u svakodnevnom životu, kao i za rušenje barijera koje čovjeka svakodnevno kočte te se zbog toga osjeća manje vrijednim (Liščić, 2019).

Kroz terapiju plesom i pokretom, ples i pokret koriste se kao psihoterapijsko sredstvo, a jedan od njenih glavnih principa je da su um i tijelo međusobno povezani. Kretnja tijela održava unutarnje emocionalno stanje pojedinca. Najveći pokretači terapije plesom i pokretom smatraju se Mariah Chace i Mary Whitehouse (SAD) koje su uvidjele kako se područje plesne terapije treba profesionalizirati. ADTA, naziv za Američku udrugu za plesnu terapiju osnovana je 1966. godine na čelu s Mariah Chase. Njenim nastankom označava se početak standardizacije definicije plesne terapije i pojašnjenja obrazovnih zahtjeva. Nakon toga terapija plesom i pokretom počinje se širiti Europom (Levy, 1988).

Terapija plesom i pokretom može se definirati kao kreativni proces s ciljem poticanja emotivne, spoznajne, socijalne i fizičke integracije pojedinca. Ples sadrži simboličke individualne i socijalne kapacitete te pomoću njega ojačavamo osobnu i socijalnu strukturu. Kroz terapiju plesom i pokretom pojedinac ostvaruje bolji kontakt s vlastitim tijelom i

emocijama. Dolazi do osvješćivanja mekih stvarnih unutarnjih potreba, a odbacuju se one koje su nametnute. U terapijskom procesu postoje različite tehnike, a one ovise o problemskom području i samoj motivaciji korisnika. U terapiji pokretom postoji i takozvani izvorni pokret (engl. authentic movement) u kojemu se koriste slobodni spontani pokreti. Smisao izvornih pokreta koji se temelje na improvizaciji jest samoizražavanje i kreativnost. Ples, kao oblik psihoterapije, može biti od velike pomoći osobama koje su pretrpjele traumatična iskustva iz prošlosti. Pokret i ples pripadaju domeni neverbalne komunikacije, a mogu biti iznimno korisni u potrazi za interpersonalnim stanjima osoba kod kojih je prisutna neka verbalna zapreka. Mnogi smatraju kako i grupni plesovi uvelike mogu pomoći u provođenju terapije. Usklađeni pokreti tijela doprinose boljoj pokretljivosti što rezultira i boljom integracijom različitih dijelova tijela. Pri izvođenju plesnih pokreta kod djeteta aktivira se razvoj različitih područja, kao što je: kognitivno, afektivno i psihomotoričko. Ples bi zbog svojih terapijskih pogodnosti i pozitivnog djelovanja trebao biti dostupan svakom djetetu te individualizirano prilagođen posebno osobama s različitim razvojnim teškoćama (Pavković, 2019).

Stamenić (2016) navodi kako, uz terapiju plesom i pokretom, treba spomenuti i simbolizaciju tijela, kao vrstu plesa putem kojeg se estetskim oblikovanjem i simboličkim pokretima prenose poruke čime se teži ka integraciji misli, osjećaja i akcija. Osoba ne mora poznavati plesne pokrete jer tijekom procesa uči izražavati osobni stav te pokretima pokušava prenijeti ono što misli i osjeća, ali na svoj način. Postoje četiri temeljne faze učenja kroz koji sudionici prolaze tijekom terapije plesom i pokretom, a to su:

1. Faza – zagrijavanje
2. Faza – osvješćivanje vlastite tjelesnosti
3. Faza – komunikacija u grupi
4. Faza – plesovi

5.3. Uloga plesa i pokreta u cjelovitom razvoju djeteta

Djeca spontanim pokretima tijela od prvog dana svog života reagiraju na glazbu. Kasnije, kako rastu, reagiraju na puls tako što se kreću u skladu s njim. Neurološka istraživanja pokazuju kako su složene ritamske sposobnosti rezultat bliskog odnosa slušnog i motoričkog centra u mozgu. Glazba je ta koja ima snažnu moć pozivanja na spontano gibanje, pri čemu značajke

glazbe određuju kvalitetu pokreta. Pokret i ples kod djece dolaze spontano što je bitna stvar jer uvelike djeluju na njihov razvoj. Osim boljeg fizičkog, socijalnog i emocionalnog razvoja, ples pozitivno utječe i na osnaživanje veza između mentalnog i fizičkog razvoja te odlično djeluje na razvoj kreativnosti. Za ples ne treba nikakva dodatna oprema i jednako je namijenjen svoj djeci, bili oni daroviti učenici, učenici s eventualnim poteškoćama u razvoju, kao i takozvani „prosječni“ učenici. Kroz ples uvelike obogaćujemo nastavu te ga možemo koristiti kao svojevrsnu strategiju za preusmjeravanje viška energije potencijalno prisutne kod učenika. Kreativni ples je aktivnost povezana s plesom i pokretom, a doprinosi fizičkom razvoju djeteta. Njime djeca osvještavaju načine na koje mogu kontrolirati svoje tijelo. Također, kreativni ples pomaže kod djece razviti nove motoričke vještine i pospješiti već razvijene. Osim što kontroliraju svoje tijelo, djeca na taj način razvijaju koordinaciju, ravnotežu, snagu, izdržljivost, fleksibilnost i brzinu. Ples je najbolji način za usvajanje socijalnih vještina potrebnih za timski rad, ali je uvelike bitan i za socijalni i emocionalni razvoj djeteta. Za vrijeme izvođenja aktivnosti koja podrazumijeva ples i pokret, djeca uče o tome koliko kao pojedinci doprinose grupi i kako mogu pronaći zajedničko rješenje za određen problem. Ples je odličan medij za učenike koji ne znaju verbalno izraziti svoje osjećaje i doživljaje, a fizički pokret je taj koji može potaknuti stvaranje novih stanica u mozgu. Ako sve što smo do sada naveli povežemo sa modelom višestrukih inteligencija, možemo uočiti da ples izravno pozitivno utječe na tjelesno-kinestetičku, glazbenu, vizualno-prostornu, interpersonalnu i intrapersonalnu inteligenciju, a indirektno i na lingvističku, matematičko-logičku te prirodnu inteligenciju što mnogo govori o njegovu utjecaju na cjelovit razvoj djeteta (Kaurinović, 2021).

5.4. Poticanje kreativnosti kroz pokret i ples

Postoje brojni načini na koje kod učenika možemo pobuditi kreativnost, a neki od njih su: poticanje učenika na samostalno istraživanje i kritičko promišljanje, međusobna komunikacija i dopuštanje učenicima da donose odluke (demokratski stil rukovođenja razredom), osmišljavanje i provođenje onih aktivnosti koje bude kreativno razmišljanje kod učenika (npr. mentalne mape, asocijacije, igre, simulacije, projekti, itd.). Pokret je autističan izraz koji se kod djeteta najviše očituje kada je dijete slobodno i nesputano. Umjetnost, posebno pokret, kod djece njeguje njihov razvoj te im omogućava fizičko pristupanje aktivnostima kroz koje dolaze do novih pitanja, odgovora i rješenja. Pokret i ples uvelike pomažu u razvoju dječje kreativnosti (Tomić, Žižanović, Bognar, 2022).

Navedeni su autori (Tomić, Žižanović i Bognar) proveli akcijsko istraživanje tijekom svibnja i lipnja 2019. godine s ciljem poticanja učenika na kretanje i kreativno izražavanje kroz pokret

te su također htjeli potaknuti učenike na međusobnu suradnju. U samom istraživanju sudjelovalo je 23 učenika prvih razreda osnovne škole. Rezultati su pokazali napredak učenika u kreativnom izražavanju pokretom. Znanja koja su stekli koristili su samostalno osmišljenim načinima istražujući neke mogućnosti pokreta koje im pruža njihovo tijelo, prostor, vrijeme i energija. Istraživanje je pokazalo kako su pokret i ples jedan od načina kako potaknuti dijete na kreativnost u školskom kontekstu čemu je više pažnje potrebno usmjeriti na proces suvremenog odgoja i obrazovanja.

ciljevi	kriteriji
<ul style="list-style-type: none"> - poticati učenike na kretanje - poticati učenike na kreativno izražavanje pokretom - poticati suradnju među učenicima 	<ul style="list-style-type: none"> - učenici aktivno sudjeluju u plesnim aktivnostima - učenici se kreativno izražavaju pokretom - učenici pokretom izražavaju različite ideje i osjećaje - učenici međusobno surađuju i potiču se na sudjelovanje

Tablica 1: Ciljevi i kriteriji akcijskog istraživanja

Za provođenje akcijskog istraživanja bilo je potrebno prvo utvrditi neke ciljeve i kriterije. Ciljevi, koji su bili potrebni da istraživanje bude što su uspješnije, bili su: poticati učenike na kretanje, poticati učenike na kreativno izražavanje pokretom, poticati suradnju među učenicima. S druge strane imamo kriterije koji su potrebni kako bi ciljevi bili ispunjeni, a oni su sljedeći: učenici aktivno sudjeluju u plesnim aktivnostima, učenici se kreativno izražavaju pokretom, učenici pokretom izražavaju različite ideje i osjećaje i učenici međusobno surađuju i potiču na sudjelovanje.

„Djeca ono što znaju, osjećaju i doživljavaju komuniciraju, ne samo riječima, nego i crtanjem, slikanjem, konstruiranjem, dramskim i glazbenim izražavanjem, pokretom, plesom i slično" (Slunjski, 2014, str. 48). Autorica također raspravlja i o raznim jezicima umjetnosti među kojima je i, tzv. „jezik tijela“ koji je vezan uz pokret, ples i slične vrste kretanja: „To je također autentični dječji izraz, koji se u svojoj punoj snazi javlja onda kad je dijete slobodno i nesputano. Naime, dijete tijelom lako i često izražava svoje ideje i osjećaje, iskustva i doživljaje“ (Slunjski, 2014, str. 68). Kreativni pojedinci ne čuju i ne vide razne apstrakcije i uzorke, nego ih „percipiraju“ tijelom. Takvo se razmišljanje temelji na emocijama proprioceptivnog doživljaja pokreta tijela. Pokret je taj koji pomaže u razvoju dječje kreativnosti. Bitna sastavnica suvremenog odgoja i obrazovanja svakako je i osposobljavanje učenika za samostalno istraživanje kroz pokret koji se može naučiti u školi kroz tjelesni odgoj.

Djeca ranije predškolske dobi vrlo su aktivna i znatno više cijene prilike za kreativno izražavanje kroz pokret, posebno kada su u pitanju fizičke aktivnosti u kojima mogu slobodno djelovati. Djeca su ta koja entuzijastično prilaze fizičkim aktivnostima koje im, osim same zabave, pružaju i kvalitetan proces učenja. Ona posjeduju dobar osjećaj za ritam, prirodnu ljubav prema kretanju te imaju urođenu kreativnost. Pokret i kreativnost međusobno su u suodnosu zbog urođenosti dječje kreativnosti. Djeca su ta koja su često nesputana te zamišljaju i glume, stvaraju i cijene. Pokret je za djecu najprirodniji oblik kreativnog izražavanja (Tomić, 2019).

„Želja za ritmičkim pokretom i plesnim izričajem, prirođena je svakome ljudskom biću. Ples omogućuje čovjeku opuštanje i rušenje barijera koje ga koče u komunikaciji svakodnevnoga života. Plesna umjetnost je prouzročitelj svih umjetnosti koja ima svoj izraz u ljudskoj osobnosti“ (Šumanović, Filipović i Sentkiralji, 2005, str. 42). Pokret je taj koji nama ljudima služi kao neiscrпно sredstvo istraživanja. Pronalazimo ga u različitim oblicima i kompozicijama što je rezultat različitih i brojnih plesnih izričaja. Najprikladnijom vrstom plesa za djecu predškolske dobi smatra se kreativni ples koji definiramo kao oblik umjetnosti kojemu je osnova kretanja na prirodne načine, umjesto kretanja na točno određen način kakve vidimo u drugim plesovima, kao što su balet ili step. Koristeći navedene pokrete zapravo stvaramo ples. Da bismo navedene pokrete pretvorili u ples, moramo se prema njima odnositi poput male djece koja uče svoje prve korake. Kada pokret postane ples, tada nam on omogućuje stjecanje osjetilnih, kognitivnih, socijalnih i emocionalnih vještina. Pokret je sredstvo kojim se djeca služe kako bi izrazili svoje osjećaje, emocije te da bi isto tako komunicirali s okolinom u kojoj se nalaze. Kreativni se ples definira kao oblik umjetnosti u kojem se naglasak stavlja na kreativnost i rješavanje problema te na izražavanje misli i emocija. Kreativnim pristupom pripremamo učenike na proces učenja. Koristeći igre i različite aktivnosti, koje se temelje na elementima plesa, kao što su: vrijeme, prostor i dinamika, učenici plešu. Kroz aktivnosti kreativnog plesa promičemo slobodu izražavanja te pomažemo pri razvoju inteligencije i osvješćivanju uvjeta za kvalitetan i bolji grupni rad (Tomić, 2019).

KONKRETNI PRIMJERI AKTIVNOSTI KROZ POKRET I PLES

- **Imitacija**

- Simultana tjelesna imitacija ili refleksija u cilju ima promatrača (nastavnika) koji kroz kinestetičku empatiju treba uskladiti svoje osjećaje i obrasce kretanja s osobom koja je u pokretu.

- **Zrcaljenje (mirroring)**

- Nastavnik je taj koji u zrcaljenju utjelovljuje oblik i kvalitetu pokreta. Na taj način stvara zrcalnu sliku kretanja i tako se povezuje s emocionalnom i motoričkom podlogom pokreta učenika. Promatrač na ekspresivnoj razini može mijenjati, preuveličavati ili umanjivati neke osobine pokreta, ali opći osjećaj i stil kretanja i dalje moraju ostati prisutni.

- **Simbolizacija tijelom**

- Koristi se za specifične položaje, geste, mimike i pokrete koji su karakteristični za doživljavanje i izražavanje vlastitih emocionalnih stanja. Simbolizacija tijelom omogućuje osobi stjecanje uvida u fiziološke promjene, motoričke obrasce, stav i držanje tijela te tjelesnu ekspresiju.

- **Istraživanje pokretom**

- Izražavanje pokretom odnosi se na analizu na koji način je određeni pokret ili niz od više pokreta, povezan s vlastitim osjećajima, asocijacijama i sjećanjima. Može se koristiti eksperimentiranje s jednim pokretom u mirovanju, ponavljanje pokreta, ili proigravanje s elementima napora koji se odnose na: dinamiku, vrijeme, prostor, težinu i tijek.

- **Izvorni pokret (authentic movement)**

- Izvorni pokret koristimo u slobodi spontanosti pokreta. Impuls za korištenje izvornih pokreta proizlazi iz potreba određenih dijelova tijela, intrinzične motivacije i simboličkog sadržaja emocionalnog iskustva. Svrha je tih pokreta, temeljenih na mašti i improvizaciji, kreativno oslobođenje i samoizražavanje.

6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Cilj je provedenog istraživanja ispitati mišljenja učitelja o aktivnostima glazbenog stvaralaštva i stvaralaštva pokretom i plesom u radu s učenicima s teškoćama u razvoju. Istraživanje je ostvareno u razdoblju od veljače do lipnja 2024. godine. Za istraživanje je izabran kvalitativan pristup, polustrukturirani intervju koji je sa svakim ispitanikom izveden individualno. Pitanja su unaprijed pripremljena i pitanja su vezanog tipa pa se tijekom intervjua nastojao slijediti redoslijed pitanja. Na temelju opsežnih odgovora bilo je potrebe za sužavanjem istih. Odgovori su snimljeni putem diktafona u mobilnome telefonu u svrhu daljnje obrade dobivenih podataka. Pomoću snimke napravljeni su transkripti koji su označeni brojevima i koji su minimalno jezično uređeni.

U istraživanju je sudjelovalo 7 članova i svi su bili diplomirani nastavnici glazbe. U ovome su istraživanju svi ispitanici sudjelovali dobrovoljno. Prije samoga početka intervjuiranja ispitanici su informirani o cilju i svrsi istraživanja, vrsti te okvirnom trajanju samog postupka intervjuiranja. Uzorak je bio namjeran, neprobabilistički, karakterističan za populaciju čije se mišljenje željelo ispitati. Prednost je namjernoga uzorka njegova specifičnost i prilagođenost svrsi istraživanja jer istraživač sam odabire sudionike iz populacije zbog toga što posjeduju karakteristike (znanje, iskustvo, informacije i dr.) značajne za svrhu istraživanja.

Za obradu je podataka primijenjen interpretativni pristup i kvalitativna analiza. Kategorije odgovora nisu unaprijed postavljene, nego su nakon analiziranja intervjua bliski sadržaji grupirani uz zajednički kod. Najrelevantniji i najzanimljiviji odgovori citirani se, a svakom je citatu pridodana oznaka ispitanika koja ga predstavlja. Rabljena je redukcija podataka metodom usporedbe i kontrastiranja podataka te metoda „rezanja i lijepljenja“ sličnih izjava zajedno.

U skladu su s ciljem postavljena sljedeća istraživačka pitanja:

1. Ispitati iskustva u radu s djecom s teškoćama u razvoju.
2. Ispitati izazove u radu s djecom s teškoćama u razvoju
3. Ispitati mogućnosti provođenja aktivnosti glazbenog stvaralaštva i stvaralaštva pokretom i plesom u radu s djecom s teškoćama u razvoju.
4. Ispitati koje su prednosti, a koji nedostaci u provođenju tih aktivnosti u nastavi i s aspekta djece s teškoćama.
5. Istražiti mogućnosti stjecanja kompetencija o provođenju glazbenih i plesnih stvaralačkih aktivnosti koje je moguće implementirati u radu s djecom s teškoćama u razvoju.

Tablica 2. Popis kategorija iz analize podataka

<u>TEME</u>	<u>KLJUČNE RIJEČI</u>
1. Rad s učenicima s teškoćama	Izazovan, težak, zahtijeva puno pripreme, nedovoljno educiranosti
2. Opis dosadašnjih iskustava u radu s djecom s teškoćama u razvoju	Opsežno iskustvo, ne baš najbolje iskustvo, rad u više škola, u svakom razredu bar jedno dijete s teškoćom
3. Smatraju li izazovnim rad s djecom s teškoćama?	Jako izazvan rad, potiče na kreativnost i snalažljivost
4. Konkretni izazovi s aspekta nastavnika, s aspekta ostalih učenika	S aspekta nastavnika: prilagođavanje, kreativnost, domišljatost S aspekta učenika: nerazumijevanje, neprihvatanje, odbacivanje, ruganje
5. Primjeri izazova	Nedovoljno educiranosti
6. Aktivnosti glazbenog stvaralaštva	Uspješnost provođenja aktivnosti, improvizacija, učenici uživaju u aktivnosti
7. Stečena znanja o glazbenom stvaralaštvu	Na fakultetu, kroz privatne edukacije i samostalno traženje nekih novih ideja
8. Prednosti, nedostaci u provođenju tih aktivnosti u nastavi	Prednosti: otvaramo im novi svijet glazbe, budimo kreativnost i maštu, potičemo na samostalnost

	Nedostaci: nisu se ranije susreli s tom aktivnošću, nezainteresiranost
9. Prednosti i nedostaci u provođenju takvih aktivnosti s aspekta djece s teškoćama	Prednosti: Oslobađanje od straha i neuspjeha, djeca s teškoćama pozitivno reaguju na zadanu aktivnost. Nedostaci: u strahu su od neuspjeha, u strahu su od reakcije drugih učenika, nemaju naviku provođenja aktivnosti glazbenog stvaralaštva
10. Aktivnosti stvaralaštva kroz pokret i ples	Bitna kod djece mlađe dobi, djeca pozitivno reaguju
11. Stečeno znanje o stvaralaštvu pokretom i plesom	Na fakultetu, proučavanjem Dalcrozzove euritmije, putem interneta
12. Prednosti i nedostaci u provođenju aktivnosti u nastavi	Prednosti: nakon te aktivnosti djeca su bolje fokusirana i skoncentrirana Nedostaci: često zna biti neuspješan
13. Prednosti i nedostaci u provođenju aktivnosti s aspekta djece s teškoćama	Prednosti: pozitivno utječe na djecu s teškoćama u razvoju, time pozitivno utječe na sve u razredu Nedostaci: djeca s teškoćama kroz te aktivnosti mogu doživjeti neuspjeh, dolazi do nepoželjnog ponašanja, frustracije

Iskustva u radu s djecom s teškoćama u razvoju

Svi ispitanici koji su sudjelovali u ovom intervjuu imaju iskustva u radu s djecom s teškoćama. Neki imaju manje iskustva jer su na samom početku radnog vijeka, dok se većina više puta susrela s učenikom koji ima ili teži ili blaži oblik teškoće u razvoju.

Navode kako su u razredu imali djecu s autizmom, djecu s lakšom mentalnom retardacijom, djecu s ADHD – om, djecu s potpunim oštećenjem vida i djecu u invalidskim kolicima.

Dosadašnja iskustva u radu s djecom s teškoćama u razvoju

Ispitanici su na pitanje o dosadašnjim iskustvima u radu s djecom s teškoćama u razvoju jasno odgovorili kako su im dosadašnja iskustva poprilično opsežna. Radili su u općeobrazovnim

školama, srednjim školama, osnovnim i srednjim glazbenim školama, početničkom solfeggiu, itd. te na glazbenim radionicama, poput Odgoja s glazbom. Na satu klavira i na satu solfeggia u osnovnoj glazbenoj školi susreli su se s djecom koja imaju lakši oblik autizma. Navode kako su već s prvim poslom u razredu dobili i dijete s blažim ili težim oblikom teškoće u razvoju. Također navode kako su u razredu imali djecu u invalidskim kolicima, djecu s lakšom mentalnom retardacijom te djecu koja imaju disleksiju i disgrafiju. Jedna ispitanica navodi kako joj je prvi susret s djetetom u razredu bio na njenom prvom radnom mjestu gdje se susrela sa slijepom učenicom koja je uz pomoć asistenta djelomično sudjelovala u nastavi. Svi ispitanici navode kako su se u svom radu najviše susretali s djecom koja imaju lakši ili teži oblik autizma.

Učenici s autizmom često imaju teškoće pri uspostavljanju odnosa, a njihove socijalne interakcije mogu biti ograničene ili rigidne. Djeca s autizmom, pri prilagođavanju socijalnoj interakciji, koriste neprimjerena neverbalna ponašanja i geste te zbog toga mogu imati teškoće u razumijevanju neverbalnih ponašanja drugih osoba. Također, ne mogu razumjeti gledišta drugih, a isto tako mogu imati teškoće u razumijevanju vlastitih, a posebno tuđih vjerovanja, namjera, spoznaja i opažanja (Kolar, 2023).

Konkretni izazovi s aspekta nastavnika, s aspekta ostalih učenika

Svi ispitanici naglašavaju kako je rad s djecom s teškoćama u razvoju poprilično izazovan, naravno, sve ovisi koju teškoću dijete u razredu ima. Također, naglašavaju kako je rad u grupnoj nastavi izazovniji od individualne nastave jer zahtijeva pažnju i poseban pristup koji im je ponekad teško omogućiti zbog druge djece u razredu. Jedan od najčešćih izazova je taj što moraju smišljati aktivnosti posebno za ostalu djecu i posebno za dijete s teškoćama u razvoju i to im nekad zna oduzeti puno vremena. Jedna ispitanica ističe kako „*kada se želimo posvetiti učeniku s teškoćama da usvoji nastavno gradivo, tu nam pada fokus s ostalih učenika i to često zna biti dosta izazovno*“. Još jedan konkretni izazov s aspekta nastavnika je i taj da se jedna od ispitanica susrela u razredu i s učenikom u invalidskim kolicima. Navodi kako je on dječak koji je od rođenja u invalidskim kolicima, ali je mentalno potpuno razvijen. „*On sluša, on čuje, on pjeva, sa rukama gore, dolje, pleše. Ima ritma i sluha i jako lijepo pjeva.*“

„*Jedan od izazova je taj da na fakultetu nismo dovoljno educirani za rad s djecom s teškoćama jer u današnje vrijeme u svakoj generaciji imamo nekoliko djece koja imaju neku vrstu teškoće što nama kao nastavnicima zadaje da se sami educiramo, da sami učimo o tome*“.

Ostali učenici u razredu također imaju dosta izazovnu situaciju ako u razredu imaju dijete koje ima neki oblik teškoće. Navode kako je većina učenika u razredu dosta empatična i brižna prema takvoj djeci, žele se družiti s njima, neki im čak i pomažu u samoj nastavi, ali i izvan nje. Pokušavaju biti što bolji prema njima kako bi se dijete, koje ima neki oblik teškoće, osjećalo sigurno i prihvaćeno u razredu. Dok s druge strane postoje i učenici koji takvo dijete ne prihvaćaju i ne shvaćaju da je to dijete drugačije. „*Sve je stvar kako ostaloj djeci objasnimo trenutnu situaciju, što opet od nas zahtijeva kreativnost jer moramo paziti da niti u jednom trenu nikoga ne uvrijedimo*“.

Aktivnosti glazbenog stvaralaštva i stečeno znanje o glazbenom stvaralaštvu

Većina ispitanika dosta često u svojoj nastavi provodi aktivnosti glazbenog stvaralaštva. Najviše se fokusiraju na mlađi uzrast kako bi oni stekli naviku samostalnog i kreativnog izražavanja kroz glazbu. Mlađim uzrastima aktivnosti glazbenog stvaralaštva prikazuju kroz igru te je atmosfera na satu dosta opuštenija. „*Mlađim uzrastima puštam da ta improvizacija, odnosno glazbeno stvaralaštvo, bude njihov kreativni izričaj kroz glazbu*“. Sa starijom djecom, od 5. do 8. razreda, provođenje aktivnosti glazbenog stvaralaštva izgleda tako da većinom razgovaraju o glazbi i o glazbenim cjelinama. Neki od ispitanika svojim učenicima znaju odsvirati melodiju, a učenici moraju sami nastaviti niz i tako idu u krug. Kažu da imaju pozitivne reakcije na tu aktivnost glazbenog stvaralaštva jer učenici dosta često ni ne znaju koliko zapravo mogu sami i koliko su kreativni.

Većina je znanja o glazbenom stvaralaštvu stekla kroz školovanje, na fakultetu i kroz samostalno pronalaženje raznih materijala. Kroz razgovor su spomenuli i alternativnu pedagogiju, posebno Montessori pedagogiju. Također prate i uče o muzikoterapiji kroz razne seminare koji su prisutni na internetu te im oni pružaju besplatne sadržaje koji im pomažu u smišljanju raznih aktivnosti.

Prednosti i nedostaci u provođenju takvih aktivnosti u nastavi

Jedan od glavnih nedostataka može biti i taj kada nastavnik dođe u razred, gdje se s djecom nije provodila aktivnost glazbenog stvaralaštva, i tada postoji mogućnost težeg kontroliranja te aktivnosti, jer je bitno da aktivnost glazbenog stvaralaštva ne preraste u veliku dozu igre bez ikakvog cilja, nego da ih uspiju usmjeriti da idu u smjeru u kojem će se znati kreativno izraziti kroz glazbu.

Prednost je ta da se kroz aktivnosti glazbenog stvaralaštva zapravo djeci otvara jedan novi svijet glazbe i oni su ti koji shvaćaju da glazba nije samo za zabavu i za slušanje ili pjevanje i da oni glazbom mogu puno više. „*Oni ispred sebe dobiju paletu različitih nota, boja, tonova koje mogu iskoristiti da bi izrazili ono što njih unutra tišti ili što tog trena osjećaju.*” Svi su se složili kako je bitno dobro i kvalitetno provoditi aktivnosti glazbenog stvaralaštva jer će time pomoći da glazba postane jedan od alata samoregulacije dječjeg odrastanja.

Prednosti i nedostaci u provođenju takvih aktivnosti s aspekta djece s teškoćama

Nedostaci se vide na samom početku provođenja tih aktivnosti jer su djeca u strahu od reakcije drugih učenika, boje se kako će oni reagirati i hoće li ih kasnije zbog toga ismijavati. Jedan od glavnih nedostataka je taj da djeca nemaju naviku provođenja aktivnosti glazbenog stvaralaštva i to je nešto što je njima apstraktno. „Kod starije djece je to nešto što oni smatraju da nisu kompetentni i da ne znaju dovoljno da bi se mogli izražavati“.

Ispitanici su se složili kako je glavna prednost provođenja aktivnosti glazbenog stvaralaštva zapravo ta da se djeca oslobode od straha i da uvide kako samostalno mogu stvarati glazbu. Prednost je i ta da djeca s teškoćama jako pozitivno reagiraju na aktivnosti glazbenog stvaralaštva. „*Bitno je da djeca s teškoćama imaju ostvaren odnos povjerenja sa svojim učiteljem / nastavnikom jer će odmah biti puno lakše otvoriti se za takav neki novi princip stvaranja.*”

Aktivnosti stvaralaštva pokretom i plesom i stečeno znanje o stvaralaštvu pokretom i plesom

Ispitanici navode kako su aktivnosti vezane uz stvaralaštvo pokretom i plesom jako bitne kod djece mlađe dobi jer oni tada imaju jako puno energije te im je potrebno nekakvo kretanje. Jedna ispitanica navodi kako se služi Dalcrozovom euritmijom, a ona funkcionira tako da se djeci na klaviru sviraju određeni ritamski i melodijsko – ritamsko obrasci i oni svojim pokretom trebaju oponašati zvuk koji čuju oko sebe.

„*Kada učimo neku pjesmicu koja je pogodna za neku koreografiju, onda često oni moraju osmisliti neki pokret i na kraju to treba rezultirati nekim plesom. Često ih podijelim u grupe i*

onda se oni natječu. Kada provodim te aktivnosti, uvijek pokušam uključiti i dijete s teškoćom te ih pitam žele li oni možda doprinijeti smišljanju koreografije".

Navode i kako su primijetili da kad od djece traže da se izraze pokretom, da se oni dosta povuku jer nisu sigurni u sebe i misle kako će reakcija ostalih učenika biti negativna, ali nakon nekog vremena promjena se primijeti.

Znanje o aktivnostima pokretom i plesom stekli su kroz fakultetsko obrazovanje, a neki od njih su u svojim završnim i diplomskim radovima proučavali tu temu i pisali o njoj. Dvije ispitanice su se složile kako su se kroz praksu, dok su radile u Odgoju s glazbom, na svakom satu susretale s aktivnostima koje se sastoje od pokreta i plesa. *„Kroz edukaciju o razvojnim fazama djeteta, kako zapravo aktivnostima u kojima imamo pokrete, možemo pomoći djetetu da prati svoj redovni razvoj“*.

Prednosti i nedostaci u provođenju takvih aktivnosti u nastavi

Velika je prednost ta što djeca imaju priliku nakon cijelog dana ustati i slobodno se kretati po učionici. Također se slažu da nakon takvih aktivnosti djeca budu bolje fokusirana i skoncentrirana, jer ipak dosta energije koju imaju u sebi, oni zapravo kroz aktivnost pokreta i plesa izbace van na pozitivan način.

Svi su se ispitanici složili da je glavni nedostatak u provođenju tih aktivnosti to što one često znaju biti neuspješne jer je nekad teško djecu usmjeriti ka ispunjenju zadanog cilja, a da aktivnost zapravo ne bude samo igra, nego da se kroz nju nešto i nauči.

Prednosti i nedostaci u provođenju takvih aktivnosti s aspekta djece s teškoćama u razvoju

Ispitanici se slažu kako zapravo o njima ovisi sam ishod provođenja tih aktivnosti. Prednost je to što aktivnosti pokretom i plesom zapravo pozitivno utječu na djecu s teškoćama u razvoju jer, kada vide da nešto dobro rade, odmah je i njima ljepše raditi i također su spremni na suradnju s drugim učenicima u razredu.

Jedan od nedostataka je taj da djeca s teškoćama kroz provođenje tih aktivnosti mogu doživjeti neuspjeh zato što nisu kao ostala djeca uspjela usvojiti zadane pokrete ili što nisu uspjela osmislili svoj ples. Kroz to može doći do nepoželjnog ponašanja, do frustracije, povlačenja unutar sebe te ljutnje na sebe.

ZAKLJUČAK

Djeca su spontani stvaratelji glazbe čije je glazbeno izražavanje prisutno od prvih dana njihova života. Njegove su glazbeno – stvaralačke aktivnosti prisutne od njegove najranije dobi kada spontano i samostalno komunicira sa svijetom i okolinom oko sebe. U samom stvaralačkom procesu nije bitan rezultat nego sam proces stvaranja. Glazba je ta koja odgojno djeluje na cjelokupni razvoj, uravnoteženost te osobnost djeteta.

Ples i glazba obogaćuju djetetov emocionalni život, potiču njegovu maštu, osjetila, govor, pamćenje, razvijaju osjećaj samopouzdanja, stvaraju smisao za estetiku pokreta te potiču komunikaciju putem plesnog pokreta. Glazba i ples utječu na oblikovanje djetetove osobnosti stoga je bitno poticati i djecu s teškoćama i bez na aktivno sudjelovanje u stvaralačkom procesu pomoću glazbenih aktivnost, glazbe i plesa. Djeci je potrebno omogućiti odrastanje u cjelovite, sposobne i snalžljive osobe. Kroz druženje s vršnjacima oni zapravo upoznaju sebe. Potrebno im je pružiti mogućnost za istraživanje, stvaralaštvo i samoizražavanje te ih poticati na njihovo vlastito stvaralaštvo. Svako dijete je jedinstveno te zahtjeva program osmišljen i prilagođen upravo za njega kako bi odgovarao njegovim posebnostima.

Provedeno je istraživanje s ciljem osvještavanja važnosti provođenja aktivnosti glazbenog stvaralaštva i stvaralaštva pokretom i plesom u radu s djecom s teškoćama u razvoju. Kroz rezultate vidimo kako nastavnici provode aktivnosti glazbenog stvaralaštva i stvaralaštva pokretom i plesom u svojoj nastavi i kako te aktivnosti prilagođavaju djeci s teškoćama u razvoju, ali smatraju kako nisu dovoljno educirani za rad s djecom s teškoćama u razvoju. Ističu kako je rad s djecom s teškoćama ponekad i zahtjevan, ali kad vide kako oni vole glazbu i kako reagiraju na nju, kako glazba povezuje sve učenike u razredu, budu sretni što su baš oni ti koji na taj način mogu pomoći da se baš to dijete osjeća sigurno i prihvaćeno u razredu u kojem se nalazi.

LITERATURA

- Gojmerac, I. (2014). Glazbeno-plesne igre kao terapija i rehabilitacija djece s posebnim potrebama. *Glazbena pedagogija u svijetu sadašnjih i budućih promjena* (3), 559-572.
- Katić, A. (2022). Kreativne radionice/igraonice u vrtiću za djecu s teškoćama u razvoju (Završni rad). Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:702280>
- Kaurinović, J. (2021). *Pokret i ples u nastavi glazbe* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Muzička akademija. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:116:568749>
- Juričić, L. (2019). *Metodički aspekti nastave početničkog solfeggia* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Muzička akademija. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:116:544876>
- Liščić, Z. (2019). Aktivnosti izvođenja glazbe u nastavi Glazbene kulture (Završni rad). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:587174>
- Levy, F. J. (1988). *Dance Movement Therapy: A Healing Art*. Reston: The American Alliance for Health, Physical Education, Recreation, and Dance
- Mikas, D. i sur. Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju u ustanovama predškolskog odgoja. *Paediatr Croat.* 2012; 56. 207-214
- Nikolić, L. (2018). Utjecaj glazbe na opći razvoj djeteta. *Napredak*, 159 (1 - 2), 139-158. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/202779>
- Pavković, A. (2019). Glazbeni doživljaj djece kroz pokret i ples (Undergraduate thesis). Zagreb: University of Zagreb, Faculty of Teacher Education. Retrieved from <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:653166>
- Radočaj-Jerković, A., Škojo, T. i Milinović, M. (2018). Zborsko pjevanje kao oblik neformalnog učenja i njegov utjecaj na formiranje dječjih glazbenih preferencija. *Školski vjesnik*, 67 (2), 311-329. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/216730>
- Rojko, P. (1996). *Metodika glazbene nastave: teorijsko - tematski aspekti*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera. Pedagoški fakultet
- Svalina, V. (2015). Kurikulum nastave glazbene kulture i kompetencije učitelja za poučavanje glazbe. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanost
- Svalina, V. i Mucić, M. (2022). Dječje glazbeno stvaralaštvo u nastavi glazbe i izvannastavnim glazbenim aktivnostima. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanost
- Šumanović, M., Filipović, V. i Sentkiralji, G. (2005). PLESNE STRUKTURE DJECE MLAĐE ŠKOLSKE DOBI. *Život i škola*, LI (14), 40-45. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/25067>

- Tomić, A. (2019). Poticanje kreativnosti kroz pokret u razrednoj nastavi (Diplomski rad). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:745804>
- Tomić, A., Žižanović, S. i Bognar, B. (2022). Poticanje kreativnosti kroz pokret i ples u razrednoj nastavi. *Nova prisutnost*, XX (2), 389-401. <https://doi.org/10.31192/np.20.2.11>
- Wong, M.W.Y. (2021). Fostering musical creativity of students with intellectual disabilities: Strategies, gamification and re-framing creativity, *Music Education Research*, 23(9), 1-13. https://www.researchgate.net/publication/347830064_Fostering_musical_creativity_of_students_with_intellectual_disabilities_Strategies_gamification_and_re-framing_creativity datum preuzimanja 16. 7. 2024.